

Füredi János

Apollón védelmében

Ez a történet Aquileiában kezdődött 1984-ben vagy talán még korábban. Azon az őszőn megtisztelő meghívást kaptam a Közép-európai Kulturális Intézettől, amely az olasz-jugoszláv határon fekvő Goriciában működik, s ott rendezi meg évente konferenciáit. Ez alkalommal a közép-európai kultúra és a pszichoanalízis összefüggéseit vitatta meg a művészettörténészekből, pszichológusokból, irodalmárokból, pszichiáterekből és más szakértőkből álló tudós társaság. A konferencia egyik szünetében Paneth Gáborral kirándultunk a közelben fekvő Aquileiába. Hihetetlen élményben volt részem. A 14. századi bazilika alatt még két rétegben fekszenek a múlt emlékei. A pazar kora keresztény korabeli mozaikokban magam is nagy élvezettel gyönyörködtem, de a csoda akkor kezdődött, amikor Gábor elkezdte fordítani a spirálok és kereszték rejtélyes üzenetét. Amikor az addig érthetetlen hieroglifék értelmet kaptak, és rájöttem, hogy mindazok az általam is számtalan alkalommal látott jelek az azt olvasni tudók számára mi mindent közvetítenek. Úgy éreztem magam, mint aki egy beszélgetésnél eddig is jelen volt, de képtelen volt fölfogni, hogy mi zajlik körülötte, milyen üzenetváltás részese lehetett volna eddig is, ha értette volna ezt a nyelvet.

Az élmény egy régen izgató kérdést elevenített fel: vajon mi pszichiáterek, pszichoterapeuták értjük-e mindig betegeink üzenetét? Nem fordítjuk-e át monda-

nivalójukat saját kultúránk tolvajnyelvére ahelyett, hogy mi helyezkednénk a páciens világába? Empátiakészségünk nem szűkül-e csupán a pszichológiai beleérzésre és nem hanyagoljuk-e el a kulturális környezetet? Egyáltalában foglalkozunk-e a kultúrával, amely befolyásolja betegeink gondolkodását és a kultúrával, amelyre egyre nagyobb hatást gyakorol a mi szakmánk is?

A kultúrát sokan hajlamosak voltak leszűkíteni csak az anyagi vagy csak a szellemi értékek összességére. Mechanikus, dogmatikus megfogalmazásai széles körben terjedtek hazánkban: *„A kultúra tartalmát és összefüggéseit a történelmi materializmus világította meg helyesen, rámutatva egyebek közt arra, hogy az osztály nélküli társadalom kultúrája egységes kultúra lesz, amely magába olvasztja a történelmi korok kulturális örökségéből mindazt, ami a haladást szolgálja”* – írta 1962-ben az *Új magyar lexikon*. Ezzel szemben a tudományos kutatók sokkal komplexebb megközelítésre törekedtek. Érdeemes kiragadni Leslie A. White meghatározását: *„A kultúra azon jelenségeknek és tevékenységeknek (viselkedésmintáknak), tárgyakkal (eszközöknek, eszközök segítségével készített dolgoknak), eszméknek (hitnek, tudásnak) és érzelemnek (attitűdöknek, értékeknek) a szervezete, melyek a szimbólumok használatával függnek össze”* (White: *Culturological and Psychological Interpretations of*

Human Behavior, American Sociological Review, 1947). E meghatározásban ismerősen csengő szavakkal találkozunk a lélekgyógyász, olyanokkal mint viselkedés, eszmék, érzelmek, amely fogalmakat a mi tudományunk is sajátjának vall. Hiszen ez az a matéria, amellyel a pácienseink lelki világának megismerése során dolgoznunk kell, amelyet minél nagyobb részletességgel meg kell ismernünk, különösen akkor, amikor a kóros tartalmakat felismerve azokon változtatni szeretnénk. Ha pedig ilyen nagyra törő céljai vannak a pszichoterápiának, akkor elengedhetetlen, hogy ismerje a kultúrát, amely Jurij M. Lotman megfogalmazása szerint „*minden esetben jelrendszer, társadalmilag tanult (és nem örökölt) információk összessége*” (Lotman: *Szöveg-modell-típus*, Budapest, 1973). Ezeket a jelrendszereket kell megfejtenünk, de ehhez nélkülözhetetlen, hogy ismerjük az egyént, a csoport, a közösség anyagi, szociális és szellemi kultúrájának bonyolult összefüggéseit.

Már a görög mitológiában sem kizárólag a művészetek istennői a múzsák, hanem egyúttal a költészet és a tudományé is. És hogy milyen közel állnak hozzánk, jelzi, hogy anyjuk Mnémoszüné, az Emlékezet istenasszonya volt. A múzsák a klasszikus mitológiában az Olümposzon laknak, szinte elválaszthatatlanok a rendtől és a harmóniától, s közben ők kötik össze a múltat és a jelent. Milyen közel állnak a pszichoterapeutához, aki úgy igyekszik megérteni a jelent, hogy a múltat kutatja. A hellenisztikus korban a múzsák feladatai fokozatosan megoszlottak, jelképes alakokká váltak s egyre gyakrabban jelentek meg Apollón, a művészetek istenének vezetésével. Apollón ugyanakkor az egyik legbonyolultabb istenség. Költő, látnok, a jósdák védőszentje egy személyben, de ugyanakkor orvos is, aki gyógyít, megvéd a bajtól és a betegségtől.

Felmerül a kétely, hogy vajon napjaink gyógyítója Apollón valódi papja-e? Nem szűkül-e tevékenysége a természettudományos ismeretekre, nem elégszik-e meg szomatikus tudása gazdagságával, és van-e kedve, ideje kitekinteni a psziché, a lélek rejtelsei felé? És a lélek gyógyítója meri-e vállalni tevékenységének szélesebb alapokra helyezését, a kulturális háttér megértésének kísérletét?

Magára a kultúra és az orvostudomány összefüggéseire Horányi Béla ideggyógyászati előadása kapcsán figyeltem fel, még orvostanhallgató koromban. Ő azon régi típusú professzorok közé tartozott, akik nem elégedtek meg a tárgy száraz előadásával, hanem törődtek azzal is, hogy hallgatóik művelt, a világ dolgai iránt érdeklődő emberré váljanak. Később meglepődve láttam, hogy jobban tudok pszichiátriát tanulni Shakespeare-től és a klasszikus görög-latin drámákból, mint egyes szakkönyvekből. De fordítva is igaz a tétel, hiszen O'Neil, Tennessee Williams, Sartre és mások drámái alig érthetők a klasszikus pszichoanalízis egyes alaptételeinek ismerete nélkül.

Az a felismerés közvetlenül ott, Aquileiában vezetett arra a gondolatra, hogy a rejtélyes üzenetek, az egész bonyolult kérdéskör megértésének elősegítésében közre kellene működnöm. Saját szakterületem, a pszichoterápia művelőinek segítségét kellene nyújtani abban, hogy elméleti tudásukat az összkultúra kincseivel gazdagítsák, és mindennapi gyakorlatukban azt hasznosítani tudják. Az elképzelést tett követtem, s az akkori nevén Orvostovábbképző Egyetem keretei között az elmúlt években három tanfolyamot is szerveztünk „pszichoterápia és kultúra” címmel. Lényegében ezen előadások egy részének átiratából született e könyv. A szerkesztőknek bizonyos terjedelmi korlátokat figyelembe kellett venniük, míg néhány kiváló előadó

sajnos nem vállalta az átírás fáradalmait. Így hiányzik a kötetből számtalan téma, mint a szociológia néhány aspektusa, a zene- és filmművészet, de leginkább az irodalmi összefüggések érdemeltek volna részletesebb tárgyalást. (Gondolunk itt elsősorban a Nyugat nemzedéke – Ignóus, Kosztolányi, Karinthy stb. – és a pszichoanalízis Budapesti Iskolájának kapcsolataira.) Úgy gondoltuk azonban, hogy ez a kérdéskör jóval szélesebb körben ismert, mint az egyéb összefüggések, így most itt ez a probléma elhanyagolhatóbbnak tűnhet. Így viszont az olvasó a kérdéskör eddig kevésbé tárgyalt összefüggéseivel ismerkedhet meg. A bevezető tanulmány után a pszichoterápia gyakorlatának ismert lélektani megalapozása helyett itt most az élettani, szociológiai és antropológiai kérdések kerülnek tárgyalásra.

Különösen újszerű Molnár Péter fejezete, amely a természettudományos oldalra ad kitekintést, nyelvezetében, tudományos alaposágában és rendszerezettségében a többi dolgozattól egy kissé eltérő módon. Külön értéke lehet a kötetnek, hogy a magyar irodalmi élet egyik doyenje, Hegedűs Géza is aktív szerepet vállalt, nemcsak érdekes előadásával, de annak izgalmas írott változatával is. A hit és a vallások témaköre hosszan volt tabutéma, míg itt most az egyik leggazdagabb fejezet lehet. A szerkesztő még sok figyelemfelhívó részlettel szolgálhatna az olvasónak, de úgy véli, hogy az egyes tanulmányok címei magukért beszélnek. A kötet részleteiben külön-külön és egészében olvasva is, remélem, kalandos utazásra csábítja mindazokat, akik kezükbe veszik.

(Múzsák a díványon. Pszichoterápia és kultúra, szerkesztette: Füredi János és Buda Béla, Medicina Könyvkiadó, 2006. Az immár második kiadásban megjelent kötetet a szerkesztői előszó közlésével ajánljuk olvasóink figyelmébe.)